

יסודות

גיליון 7 | ספטמבר 2025

מלחמת 'חרבות ברזל' - חלק ראשון

יסודות

כתב העת של המחלקה להיסטוריה בצה"ל
גיליון 7 | ספטמבר 2025
מלחמת 'חרבות ברזל' - חלק ראשון

המחלקה להיסטוריה בצה"ל
משרד הביטחון והוצאה לאור

YESODOT

The Journal of the IDF's History Department

Vol. 7 | September 2025

Editor-in-Chief: Eli Michelson

Editors: Yaniv Friedman, Boaz Zalmanowicz

עורך ראשי: אלי מיכלסון

עורכים: יניב פרידמן, בעז זלמנוביץ

ועדה אקדמית: אלון קדיש, זאב אלרון

עריכה לשונית: ספי שפר

עיצוב גרפי: יאיר לינדנברג

עיצוב הכריכה: אסף בארי

עיצוב המפות והתרשימים: אסף בארי (אלא עם כן צוין אחרת)

הפקה והוצאה לאור: משרד הביטחון – ההוצאה לאור

חלק מהמקורות בחוברת זו הם פנימיים בצה"ל ואינם עומדים לעיון הציבור

תמונת הכריכה: בית שהוצת על ידי מחבלים בקיבוץ חולית

(באדיבות בעז סמוראי)

ISSN 2790-5659, e-ISSN 2790-5667

© כל הזכויות שמורות למדינת ישראל – משרד הביטחון.

בכל שימוש שיעשה מהמתפרסם בכתב העת הזה, יש לפנות להוצאה לאור.

כתב העת יצא לאור באמצעות משרד הביטחון – ההוצאה לאור, ישראל, 2025

בין אוקטובר 1973 לאוקטובר 2023

בספטמבר ובתחילת אוקטובר 2023 עסקו רבים בצה"ל באירועים לציון 50 שנים למלחמת יום הכיפורים. המחלקה להיסטוריה בצה"ל לקחה בכך חלק משמעותי והובילה את תהליך הלמידה, שהוגדר על ידי הרמטכ"ל כמסע של למידה. המחלקה הובילה והשתתפה בכנסים ובימי למידה, ואף פרסמה ספרים ומאמרים רבים.

באופן אישי, כשנדרשתי לכתוב הקדמה לספר או להרצאה על המלחמה – מעבר להתייחסות לתוכן הדברים, הקפדתי להתייחס לזיכרון ולכאב שהמלחמה ההיא הביאה עימה. עשיתי זאת מתוך למידה על קרבות ולחימה שאירעו לפני שנולדתי, מתוך שיחות עם מפקדים ולוחמים, ומכל מה שאיפשר לדור שלנו ללמוד על המלחמה של אבותינו ואבות אבותינו. הכאב והצער היו עמוקים, אך הזמן שחלף משפיע על היכולת שלנו להכיל ולהבין אירועים מתקופה אחרת.

"שבעה באוקטובר" הוא הצלקת העמוקה של הדור שלנו. כעת הוא עדיין פצע פתוח, והגרון נחנק כשאנחנו באים לתאר את המאורעות ואת המראות. ההפתעה, הכישלון, הטבח, **העולמות שנגדעו** – צעירים שיצאו לחוגג, ילדים שבקושי הספיקו להתעורר בשבת בבוקר, הורים שניסו להרוויח עוד שעת שינה, מבוגרים ששתו את הקפה של הבוקר והקשיבו לשקט או לציוץ הציפורים, ספורטאים שיצאו לפעילות בוקר מוקדמת, לוחמים ומפקדים שהיו בעמדות, חברי כיתות הכוננות שעזבו את משפחתם כדי להגן על הקהילה, אזרחים וחיילים שיצאו מביתם, גם ממרחק, כדי לעזור ולהציל, עובדים זרים, עוברי אורח, ועוד ועוד; כולם שילמו את המחיר. כולנו בוכים על האובדן הרב.

במוצאי שבת, כ"ב בתשרי תשפ"ד, שבעה באוקטובר 2023, היה אמור לבוא אל סופו יום שמחת תורה; שמיני עצרת, היום שבו תמה קריאת התורה ומתחילה קריאתה מחדש. שבעה באוקטובר 2023 ייזכר בתולדות עם ישראל, הציונות ומדינת ישראל כיום ארוך; היום שאחריו החיים של כולנו השתנו ולא חזרו למסלולם; אסון לאומי שהוביל למלחמה אזורית, טראומה אישית וציבורית שפירקה משפחות וקהילות.

עם זאת, יום זה הוליד מאות גיבורים; אנשים ונשים שעשו כל שביכולתם להגן על חבר, אחות או זר שפגשו בדרך, וחלקם אף שילמו על כך בחייהם; יום שדרש מכולנו, אזרחים ואנשי צבא וביטחון כאחד, להתעשת ולהתאושש במהירות כדי לעצור את זרם הלבנה השוטף, לבלום את מסע הרצח ולהתחיל בניסיון המורכב מאוד להחזיר את הביטחון לתושבי העוטף ולמדינת ישראל בכלל.

שבעה באוקטובר יידרש לזיכרון אישי ולאומי, כדי שלא יהיה עוד כמותו, כדי להנציח את החיים שנגדעו, כדי שלא נשכח שלא הצלחנו למנוע את האסון.

ד"ר אלי מיכלסון
רמ"ח היסטוריה

תוכן העניינים |

הקדמה 9

שער מתודולוגי

איך חוקרים מלחמה: דילמות ואתגרים במחקר ההיסטורי במלחמת 'חרבות ברזל' 13

אלי מיכלסון ויניב פרידמן

חקר קרב במלחמת 'חרבות הברזל': הקבוע והמשתנה בעבודתו של ההיסטוריון 29

אהד לסלוי

מראות שיירשמו בהיסטוריה: סרטוני וידאו שצילמו מחבלי הזרוע הצבאית של החמאס והשימוש בהם בחקר קרבות ובמחקר ההיסטורי 41

עמרי שבתאי

שער לחימת כיתות הכוננות

כיתות הכוננות - מבוא 79

בעז זלמנוביץ

קרב כיתת הכוננות של קיבוץ בארי ב־7 באוקטובר 2023 88

עודד מגידו

קרב כיתת הכוננות של קיבוץ כפר עזה ב־7 באוקטובר 2023 122

שמאי רן

קרב כיתת הכוננות של קיבוץ רעים ב־7 באוקטובר 2023 148

ענת שטרן

קרב כיתת הכוננות של קיבוץ מגן ב־7 באוקטובר 2023 206

נגה לינדנשטראוס

הקדמה |

לפניכם גיליון 7 של "יסודות" – כתב העת של המחלקה להיסטוריה בצה"ל, אשר נכתב תוך כדי מלחמת 'חרבות ברזל' ועוסק במלחמה ובמחקרה.¹

המחלקה להיסטוריה בצה"ל רואה לעצמה תפקיד חשוב בתיעוד המלחמה, בחקירתה ובפרסום פרקי ההיסטוריה שלה בעתיד. אלה יידרשו כדי להניח תשתית עובדתית מיטבית לחקר המלחמה, כדי לספר על דילמות והתמודדויות מגוונות וכדי לדון בשאלות שצפויות לעורר, בתורן, שאלות רבות נוספות. לשם כך יידרש זמן רב למחקר. יחד עם זאת, מצאנו לנכון לצאת לדרך בפרסום שני נדבכים ראשוניים – מתודולוגיה וכיתות הכוננות ב־7 באוקטובר 2023.

השער המתודולוגי עוסק בשאלה "איך חוקרים מלחמה?" ומציג שלוש זוויות ראייה: גישת המחלקה להיסטוריה בחקר מלחמות גדולות; מלאכת ההיסטוריון בעידן המידע (הרב); וכיצד חקר האויב – שנעזר באמצעי תיעוד מגוונים – מאפשר להבין טוב יותר את פעולותיו.

1 גיליון 6 של "יסודות" יצא לאור תוך כדי מלחמת 'חרבות ברזל', אך הוא אינו עוסק בה; עיקרו – מאמרים שהוגשו למערכת לפני המלחמה.

השער השני עוסק בכיתות הכוננות ביישובים (מחלקות הגנת היישוב) ומציג את סיפורן הייחודי בהתמודדותן מול מתקפה מאורגנת ומפתיעה, שכוחות ההגנה של צה"ל לא נתנו לה מענה; הפתעה שהעמידה את כיתות הכוננות, קו ההגנה האחרון, מול עשרות ולעיתים מאות מחבלים.

מצאנו לנכון לפרסם מחקרים אלה משני טעמים: לאפשר למידה, ולהוקיר את הגיבורים שיצאו מביתם להגן על הקהילות והיישובים. במרבית האירועים הצטרפו לכיתות הכוננות תושבי הקיבוץ, נשים וגברים, וגורמים אחרים. השתדלנו לספר גם על אודותם, עד להגעת כוחות מאורגנים שלקחו את האחריות על הלחימה ביישוב. גם על האחרונים אנחנו ממשיכים לחקור. בכוונתנו להמשיך ולספר על פעולותיהם של כיתות נוספות שאנשיהן חירפו נפשם בהגנה על היישובים.

אנו מבקשים להביע הערכה רבה לכותבים שנרתמו למשימה, לעורכי הגיליון ולפרופ' אלון קדיש, שהתגייס לבדוק את המאמרים בשם הוועדה האקדמית.

בחרנו לקרוא לגיליון "מלחמת 'חרבות ברזל' – חלק ראשון", כי ברור שיהיו חלקים נוספים בחקר המלחמה. אנו מתחייבים להמשיך ולחקור ביסודיות, בקפדנות, תוך כדי עמידה על העובדות ועל האמת, על מנת לאפשר למידה ומתוך אמונה שיש בכך לסייע, כדי שאירועים כאלה לא יקרו שנית.

נשתדל לעשות זאת "בְּשִׁמְיעַת הָאָזְן, בְּעִרְכַּת שְׁפָתַיִם, בְּבִינַת הַלֵּב, בְּאַיְמָה, בְּיִרְאָה, בְּעִנְיָה"².

ד"ר אלי מיכלסון
רמ"ח היסטוריה

2 מסכת אבות, פרק שישי, משנה ו'.